

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-32>

УДК 351:378(330)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

CONCEPTUAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF REGIONAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS AS A STRATEGIC DIRECTION OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Куклін Олег Володимирович
доктор економічних наук, професор,
Черкаський державний бізнес-коледж
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6904-3496>

Азьмук Надія Анатоліївна
доктор економічних наук, доцент,
Черкаський державний бізнес-коледж
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6650-328X>

Дернова Ірина Анатоліївна
кандидат економічних наук,
Черкаський державний бізнес-коледж
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7317-9633>

Kuklin Oleg, Azmuk Nadiya, Dernova Iryna
Cherkasy State Business College

У статті обґрунтовано роль освітньої системи в повоєнній відбудові національної економіки. Здійснено аналіз місця національних закладів освіти в глобальному просторі за результатами міжнародних рейтингів. Проведено аналітичний огляд кількісних показників діяльності закладів вищої освіти та окреслено ряд факторів, що впливають на зменшення їх кількості в Україні. На прикладі Черкаської області здійснено розподіл комунальних закладів освіти за кількістю здобувачів освіти та доведено доцільність укрупнення закладів освіти шляхом створення Академії прикладних наук на базі прогресивних та найбільш успішних регіональних закладів освіти. Окреслено пріоритетні напрями реформування освітньої системи на регіональному рівні з обов'язковим урахуванням стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки.

Ключові слова: регіональний заклад освіти, здобувачі освіти, стейкхолдери, повоєнне відновлення, система освіти, регіональний освітній простір, академія прикладних наук.

A new stage of reforming higher education in Ukraine began in 2014 when the Law of Ukraine "On Higher Education" was adopted. Since then, many important steps have been taken towards modernization of higher education. However, despite reforms, educational problems remain relevant today. The full-scale armed aggression of Russia against Ukraine exacerbates these problems and brings to the fore the need to choose the most optimal way to modernize educational institutions in Ukraine in the conditions of war and post-war recovery of the country's economy. The purpose of the study is to substantiate the strategic directions for the modernization of the national system of higher education through the improvement of the regional education system. The research justifies the role of the educational system in the post-war reconstruction of the national economy and establishes the main trends in the change of human capital in Ukraine. The analysis of national educational institutions, their place in the global space based on the results of international ratings is carried out. The authors conduct an analytical review of the performance indicators of higher education institutions and outline a number of factors affecting the decrease in their number in Ukraine. The research highlights the idea of implementing a pilot project on reforming the educational space in Cherkasy region. The authors categorize community educational institutions of Cherkasy region by the number of students and prove the expediency of consolidation of educational institutions by creation

of the Academia of Applied Sciences on the basis of progressive and most successful regional educational institutions. The priority directions for reforming the education system at the regional level are outlined, taking into account the development strategy of Cherkasy region for the period 2021–2027 and Ukraine's recovery national plan. The study also describes Germany's positive experience in reforming the educational system based on the principles of deregulation, promoting the development of applied learning and meeting the needs of the regional labor market. The effectiveness of this approach in the formation of a regional educational space in developed countries is proven empirically and can be used to reform the regional education system in Ukraine by creating a powerful community institution like the Academia of Applied Sciences.

Keywords: regional educational institution, education seekers, stakeholders, post-war reconstruction, education system, regional educational space, Academia of Applied Sciences.

Постановка проблеми. Новий етап реформування вищої освіти в Україні з урахуванням євроінтеграційних прагнень розпочався з прийняттям Закону України "Про вищу освіту" у 2014 році. Беззаперечним є той факт, що в напрямку модернізації вищої освіти в Україні з урахуванням європейських стандартів зроблено багато. Так, були введені нові рівні та ступені, змінено перелік спеціальностей, були запроваджені нові освітні стандарти та система оцінювання ЄКТС, Національна рамка кваліфікацій була приведена до Європейської рамки кваліфікацій, закладам вищої освіти надано певний рівень автономії тощо. З урахуванням цих змін сфера освіти в Україні за останнє десятиліття стала сферою, що найбільш динамічно розвивається. Зменшення кількості абітурієнтів та зростаюча конкуренція за кожного здобувача примушують заклади вищої освіти (далі – ЗВО) докладати максимум зусиль для підвищення престижності вищої освіти та зростання довіри населення до вітчизняних навчальних закладів. Однак, попри проведені реформи, освітні проблеми залишаються актуальними і сьогодні. Повномасштабна збройна агресія росії проти України загострює ці проблеми та виводить на перший план необхідність вибору оптимального шляху модернізації освітніх інституцій в Україні в умовах війни та повоєнного відновлення економіки країни.

Враховуючи зменшення кількості потенційних абітурієнтів, труднощі з фінансуванням освіти та наявність тимчасово окупованих територій, де ведуться активні бойові дії, об'єктивним є процес зменшення кількості ЗВО. Однак, лише зменшенням кількості навчальних закладів в Україні наявні проблеми в системі освіти вирішити неможливо. В умовах повоєнного відновлення економіки країни модернізація системи освіти має відбуватися через зміну принципових підходів до надання освітніх послуг.

Серед факторів, які визначатимуть подальшу стратегію розвитку освітнього сек-

тору слід відзначити такі тренди зміни людського капіталу в Україні:

- від'ємний природний рух населення, форсований втратами людського капіталу внаслідок повномасштабної збройної агресії;
- кількісне зменшення кадрового потенціалу суб'єктів господарювання внаслідок зовнішньої трудової міграції, збільшеної вимушеною міграцією та депортацією населення під час війни;
- зниження або втрата кваліфікації частиною людського капіталу через безробіття внаслідок зниження ділової активності в країні, руйнування підприємств тощо;
- зменшення кількості потенційних абітурієнтів внаслідок виїзду за кордон здібної молоді шкільного віку;
- зниження кількості здобувачів освіти через виїзд за кордон і продовження навчання в ЗВО інших країн.

Слід підкреслити, що названі тенденції зниження кількісних і якісних характеристик людського капіталу відбуваються на тлі руйнування освітньої інфраструктури. За даними Київської школи економіки станом на 8 вересня 2022 р. зруйновано, або пошкоджено 2472 заклади освіти [1].

Обґрунтування стратегії модернізації національної системи вищої освіти через відновлення та оздоровлення освітнього простору в регіонах повинно врахувати ці фактори.

Досвід розвинених країн таких як Німеччина, США, Великобританія, Фінляндія, Нідерланди та інших свідчить про визначальну роль якісної системи освіти в економічному зростанні країни. Особливо актуальними для національної системи освіти є створення Академій прикладних наук як якісно нових закладів освіти комунальної форми власності на базі перспективних та прогресивних закладів освіти в регіоні. Забезпечити економічне зростання в Україні та її регіонах зокрема, видається можливим лише за умови модернізації регіональної системи вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці Василь Кремень, Володи-

мир Луговий, Петро Саух та Жаннета Талана провели аналіз сучасного стану мережі зі 176 державних ЗВО та запропонували рекомендації по вдосконаленню їх мережі в Україні [2].

Проблеми управління в ЗВО та взаємозв'язку їх менеджменту з якістю знань здобувачів освіти розглянуті в дослідженнях Олександра Пронікова. Науковець довів залежність між якістю менеджменту у ЗВО та якістю підготовки здобувачів освіти. На думку О. Пронікова «Якісний менеджмент ЗВО направляє педагогічний процес на створення власних інноваційних навчальних платформ, що сприятиме отриманню здобувачами освіти якісних знань та підвищенню їх конкурентоздатності на ринку праці» [3, с. 19]. Напрямок реформування системи освіти в Україні з урахуванням досвіду Німеччини висвітлено в працях Лариси Отрощенко [4]. На її думку, саме позитивний досвід Німеччини стане в нагоді при реформуванні національної системи освіти.

Також заслуговує на увагу науковий аналіз Олега Кукліна відносно аналітичної оцінки економічної ефективності фінансового забезпечення вищої освіти на основі розробленої автором мотиваційної моделі фінансування освіти та формули розрахунку нормативу державного фінансування ЗВО виходячи з витрат на одного студента [5].

В рамках нашого дослідження особливий інтерес представляє звіт EUA «The Role of Universities in Regional Innovation Ecosystems» (Reichert, 2019), у якому представлено відповіді на питання як працюють університети у своїх регіонах, які механізми просування інновацій використовують, як відбувається взаємодія з бізнесом. У звіті представлено результати аналізу діяльності 9-ти університетів країн Європи. Дані звіту висвітлюють вплив університетів на інноваційний розвиток регіонів в яких вони розташовані [6].

Проблемні аспекти функціонування закладів вищої освіти після війни та їх значення для розвитку економіки регіонів висвітлюються в експертних оцінках. Так, Олександр Костюк у своїй статті обґрунтовує необхідність перегляду «концепції післявоєнного університету» [7]. Володимир Бахрушин висвітлює проблемні питання реформування освіти, які обговорюються на Національній раді з відновлення України від наслідків війни [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, залишається відкритим питання функціонування ЗВО під

час воєнного стану та головні напрями повоєнного відновлення та оздоровлення системи освіти в Україні. Реалізація освітньої реформи в умовах воєнної агресії та повоєнного відновлення потребує перегляду стратегії розвитку вищої освіти в Україні та запровадження абсолютно нових підходів до її реформування в регіонах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування стратегічних напрямів модернізації національної системи вищої освіти через створення регіональних Академій прикладних наук.

Методи дослідження. Для аналізу світових рейтингів університетів використовувалися загальнонаукові методи, а також методи порівняння та зіставлення. З метою аналізу динаміки кількісних показників діяльності закладів освіти в Україні застосовано методи дослідження рядів динаміки, структурних зрушень та кореляційно-регресійний аналіз. Для наочного відображення отриманих результатів дослідження було використано графічний метод. При визначенні груп закладів фахової передвищої освіти використано метод зведення та групування даних.

Виклад основного матеріалу. Освіта є найважливішою складовою інвестицій у формування і розвиток людського капіталу. Сфера освіти створює підґрунтя для інноваційного розвитку країни. Університети є осередками створення головного ресурсу економіки – знань, що реалізуються через створення суспільного блага, підвищення якості життя населення, зростання продуктивності праці. Сучасні університети відіграють роль майданчиків продукування інновацій у регіональних і національних екосистемах.

Національна економіка потерпає від збройної агресії, щодня руйнується виробнича, освітня та житлова інфраструктура, винищується людський капітал. Національна освітня система має стати джерелом повоєнної відбудови економіки країни, через формування регіональних екосистем, в яких знання є найважливішим ресурсом.

Місце національних закладів освіти у глобальному вимірі доцільно визначити за результатами численних міжнародних рейтингів. За даними Міжнародної Асоціації Університетів у світі налічується близько 18 400 університетів. В Україні мережа університетів – одна з найбільш щільних: на 1 млн населення припадає 6,7 університетів та 8 коледжів (або фахових коледжів). Ще більша щільність

у Польщі – 9,2 університету (та прирівняні до них ЗВО), у Німеччині та Великій Британії мережа менша за охопленням (4,3 та 3,7 університетів на 1 млн населення відповідно) [9].

Велика кількість ЗВО та відносно доступна вартість навчання в них стали запорукою того, що вища освіта в Україні на сьогодні має масовий характер – близько 80% українців мають повну або базову вищу освіту. Однак потенціал освітньої сфери використовується не повністю. Так, за рейтингом «The Good Country Index» 2022 року Україна знаходиться на 78 місці серед 163 країн (довідково: у 2020 році Україна займала 76 місце серед 153 країн) [10].

Міжнародні рейтинги сьогодні є найбільш популярним інструментом для визначення престижності та конкурентоспроможності університетів. За їх кількістю та місцями ЗВО окремої країни в міжнародних рейтингах можна зробити висновок про конкурентоспроможність їх освітнього простору. На думку багатьох науковців “QS World University Rankings” та “QS Higher Education System Rankings” – одні з найбільш впливових рейтингів.

Британська консалтингова компанія “Quacquarelli Symonds” публікує рейтинг “QS System Strength” країн з найкращою системою освіти. При побудові рейтингу розраховуються чотири показники, які мають однакову вагу – ефективність системи вищої освіти, доступність освіти, вплив національних інвестицій та оцінка роботи провідної освітньої установи. В рейтингу 2018 року Україна посіла 44 місце серед 50 країн (довідково: у 2016 році Україна займала 45 місце серед 50 країн).

В таблиці 1 наведена кількість українських ЗВО у світових рейтингах університетів. Загалом, маючи досить значну кількість університетів, до світових рейтингів потрапляє не так вже й багато.

Так, до одного з найбільш чисельних рейтингів «Impact Rankings», який рейтингує 1410 університетів світу або 7,66% від їх загальної кількості, вітчизняних установ увійшло лише 23, що становить 3,72% від всіх ЗВО в Україні. «Impact Rankings» публікує британське видання Times Higher Education. Для рейтингування ЗВО використовуються 17 індикаторів, які характеризують вплив вищої освіти на розвиток суспільства. До найменш чисельного рейтингу “QS World University Rankings” не потрапив жоден університет України. Методологія рейтингування базується на проведенні опитування науковців, кожен з яких повинен вказати не більше 15 університетів, які на їх думку, є найкращими в певній галузі.

На противагу вищезазначеним рейтингам, які базуються на якісних показниках, турецькі вчені Мурат Альпер та Джіхан Доггер запропонували проводити рейтингування за науковим індексом “Alper-Dogger Scientific Index”. Цей індекс визначається на основі інформації в загальнодоступних і перевічених профілях науковців в Google Scholar. Вперше рейтингування навчальних закладів за “Alper-Dogger Scientific Index” було проведено у 2021 році. Під час рейтингування опрацьовано більше мільйона профілів науковців з 216 країн та близько 19000 університетів [15]. Система дозволяє побудувати рейтинг за “Alper-Dogger Scientific Index” в цілому по світу, для окремої країни, по предметно та по регіону. Також

Таблиця 1

Україна у провідних світових рейтингах університетів

Рейтинг	Останнє оновлення рейтингу	Загальна кількість університетів у рейтингу	Кількість університетів України
Young University Rankings	15 лютого 2022 р.	790	2
Impact Rankings	27 квітня 2022 р.	1410	23
World Reputation Rankings	16 жовтня 2021 р.	200	-
QS World University Rankings 2023	-	1000	6
Round University Ranking	2022 р.	1025	12
Green Metrics World University Ranking	2021 р.	956	18

Джерело: побудовано авторами за даними [11; 12; 13; 14]

відбувається рейтингування найбільш продуктивних науковців. За результатами проведеного рейтингування у 2022 році Україна займає 67 місце серед 216 країн, включених до рейтингу. В розрізі університетів – до рейтингу включено лише 146 ЗВО України. Тож, можна зробити висновок, що науково-педагогічні працівники українських навчальних закладів не достатньо широко представлені в наукових інтернет-ресурсах. Зокрема, не всі науковці вбачають за необхідне мати профіль в Google Scholar і через нього поширювати інформацію про свої наукові дослідження.

Важливим для розуміння місця України у світі є рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн світу “IMD World Competitiveness Ranking”. Для рейтингування країн використовується індекс глобальної конкурентоспроможності “Global Competitiveness Index”, який розроблено з ініціативи Світового економічного форуму. Дослідження проводиться з 2004 року і на сьогодні є найбільш масштабним дослідженням за рахунок комплексу показників конкурентоспроможності по різних країнах світу. При розрахунку індексу до уваги беруть загальнодоступні статистичні дані та результати глобального опитування керівників компаній. Індекс визначається на основі 113 змінних, які об'єднані у 12 груп показників, що визначають національну конкурентоспроможність. В рейтингу 2019 року Україна займає 85 місце. З точки зору оцінки якості

освіти в нашій державі важливим є субіндекс “Global Competitiveness Index” – “Освіта та професійна підготовка”. За цим показником Україна посідала у 2018 році 46 місце, а у 2019 році посіла 44 місце. Бальна оцінка субіндексу відповідно становила 69 балів та 70 балів зі 100 можливих [16]. Загалом, позитивна динаміка за субіндексом “Освіта та професійна підготовка” присутня, однак для помітного прогресу освітній сектор потребує якісних та кількісних змін.

Проаналізуємо кількісні показники діяльності ЗВО в Україні. За даними Державної служби статистики України на початок 2021/2022 навчального року в Україні налічувалося 386 ЗВО. Кількість здобувачів освіти в цих закладах налічувала 1047 тисяч осіб (див. рис. 1).

Загалом у 2021/2022 навчальному році у порівнянні з 2020/2021 навчальним роком кількість ЗВО зменшилася на 129 закладів. При цьому кількість здобувачів освіти також стала меншою на 1051,6 тисяч осіб. За період, що аналізується, кількість університетів (інститутів, академій, коледжів) в середньому щорічно зменшувалася на 26 закладів або на 7%, середньорічне зменшення кількості здобувачів освіти відповідно становило – 118,97 тисяч осіб або 7,6%. Аналогічний результат отримуємо використовуючи трендову модель залежності кількості ЗВО від часу (рис. 1).

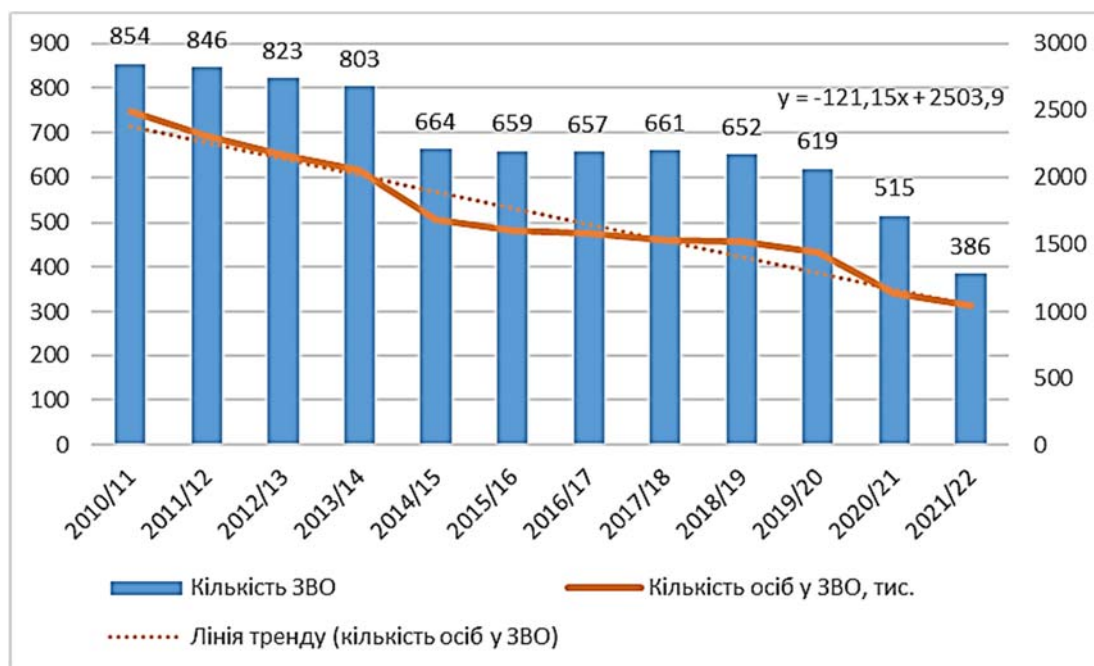

Рис. 1. Динаміка кількості ЗВО та осіб, які навчаються в них за 2010–2022 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

Тенденція до зменшення кількості ЗВО в Україні збережеться і на наступні роки. Серед факторів, що прямо та опосередковано впливають на їх зменшення на сучасному етапі слід відмітити:

- несприятливу демографічну ситуацію;
- посилення освітньої міграції;
- збройна агресія РФ проти України;
- зростання конкуренції в міжнародному освітньому середовищі;
- розвиток дистанційних освітніх технологій.

Попри природне скорочення кількості ЗВО в Україні, їх чисельність залишається значною та економічно недоцільною, що призводить до розпорошення обмежених фінансових, кадрових, матеріальних, технологічних та інших ресурсів.

Опосередкованим якісним показником діяльності ЗВО є частка працевлаштованих випускників. За даними звіту МОНУ частка зайнятих серед випускників становить лише 58,67% [18]. Це засвідчує відсутність налагодження взаємодії освітніх інституцій з бізнес-структурами.

Більшість з національних університетів не в змозі виконувати роль драйвера змін та осередку розвитку інновацій регіонального, або національного масштабу. Повномасштабне воєнне вторгнення росії, загострило вже наявні проблеми в українській освіті та спричинило цілу низку нових. За період воєн-

них дій понад 10 млн. людей були змушені змінити місце проживання, переважна кількість серед них жінки та діти. Від обстрілів та бомбардувань постраждали 1748 закладів освіти, в тому числі 34 заклади вищої освіти та 42 заклади фахової передвищої освіти [19]. В таких умовах втримати існуючу систему освіти не вдасться. До того ж тригером кардинальних змін стане значне скорочення державних видатків на освіту та посилення «освітньої міграції».

Суттєвих змін зазнала також структура ЗВО. Так, в 2021–2022 навчальному році питома вага коледжів, технікумів та училищ значно зросла порівняно з попереднім навчальним роком і становила 64,25% (див. табл. 2). Це відбулося за рахунок різкого скорочення загальної кількості ЗВО і зростання серед їх кількості закладів фахової передвищої освіти (далі – ЗФПО). Так, в 2021–2022 н.р. кількість закладів фахової передвищої освіти за даними Державної служби статистики становила 248 закладів проти 129 ЗФПО в 2020–2021 н.р.

Переважна більшість ЗВО в Україні мають до 4 тис. здобувачів бакалаврських та магістерських рівнів. Серед ЗФПО переважна більшість має до 500 здобувачів. До того ж існують суттєві регіональні відмінності, які детально висвітлені в дослідженні Кременя В. Г., Лугового В. І., Саух П. Ю. та Таланової Ж. В. [2, с. 5]. Автори в дослідженні шляхом аналізу

Таблиця 2

Показники діяльності закладів освіти в Україні

Період	Питома вага коледжів, технікумів, училищ у структурі ЗО, %	Питома вага університетів, академій, інститутів у структурі ЗО, %	Кількість здобувачів освіти у розрахунку на 10 000 населення	Кількість ЗО на 1 млн. населення
2010/11	59,13	40,87	544	18,7
2011/12	59,22	40,78	507	18,5
2012/13	59,42	40,58	476	18,1
2013/14	59,53	40,47	452	17,7
2014/15	58,28	41,72	394	15,5
2015/16	56,30	43,70	375	15,4
2016/17	56,32	43,68	373	15,4
2017/18	56,28	43,72	363	15,6
2018/19	56,75	43,25	361	15,5
2019/20	54,60	45,40	344	14,8
2020/21	25,05	74,95	275	12,4
2021/22	64,25	35,75	254	9,4

Джерело: розроблено авторами за [17]

кількості здобувачів в ЗВО запропонували можливі центри укрупнення для державних університетів. Аналогічний підхід може бути використаний для закладів фахової передвищої освіти (надалі – ЗФПО).

Доцільність укрупнення закладів освіти розглянемо на прикладі окремого регіону. Таким регіоном в рамках нашого дослідження обрано Черкаську область, з кількох міркувань. По-перше, Черкаська область належить до чисельної групи регіонів з кількістю населення від 1 до 1,5 млн осіб, по-друге, територіально знаходиться всередині країни, тобто віддалена від регіонів, де відбуваються активні бойові дії. Це створює передумови для розробки пілотного проєкту щодо реформування регіональної освітньої системи з подальшим його поширенням на інші регіони.

На прикладі Черкаського регіону проаналізуємо розподіл комунальних (державних) ЗФПО та ЗВО, що фінансуються з обласного бюджету за кількістю здобувачів освіти станом на 1 липня 2022 року (див. рис. 2).

В Черкаській області зареєстровано 23 комунальних (державних) ЗФПО та двох ЗВО, що фінансуються з обласного бюджету (з урахуванням переміщених навчальних закладів через військові дії). Як видно з рисунку 2, 80,77% усіх ЗФПО мають чисельність здобувачів освіти до 500 осіб. Спеціальності, за якими готують фахівців у зазначених ЗФПО досить часто дублюються і вимогою часу на сьогодні є їх оптимізація. До того ж в навчальних закладах існують так звані “мало-

комплектні” групи, що є однією з причиною погіршення якості освіти в таких закладах.

ЗФПО з контингентом в межах 500–700 осіб налічується в Черкаській області лише три. Розміщені вони в м. Черкаси та в м. Умань. Закладів вищої освіти з контингентом понад 700 здобувачів освіти налічується лише два - Черкаський державний бізнес-коледж та Черкаська медична академія.

Аналіз спеціальностей п'яти найбільших ЗФПО та ЗВО, що фінансуються з обласного бюджету Черкаської області свідчить, що ці навчальні заклади є найбільшими та найуспішнішими кожен у своїй галузі з підготовки фахівців. Так, спеціальності 121 “Інженерія програмного забезпечення” та 072 “Фінанси, банківська справа та страхування” представлена у трьох навчальних закладах, 141 “Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка”, 071 “Облік і оподаткування” та 051 “Економіка” повторюються у двох навчальних закладах, решта 20 спеціальностей, за якими готують фахівців у п'яти найбільших ЗФПО та ЗВО, що фінансуються з обласного бюджету Черкаської області, не повторюються.

В Національному плані відновлення освіти і науки України передбачено створення Єдиної системи професійної освіти через об'єднання професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти. В Черкаській області налічується 17 закладів професійної (професійно-технічної) освіти комунальної власності, які потенційно підлягають реформуванню під час об'єднання двох складників системи освіти.

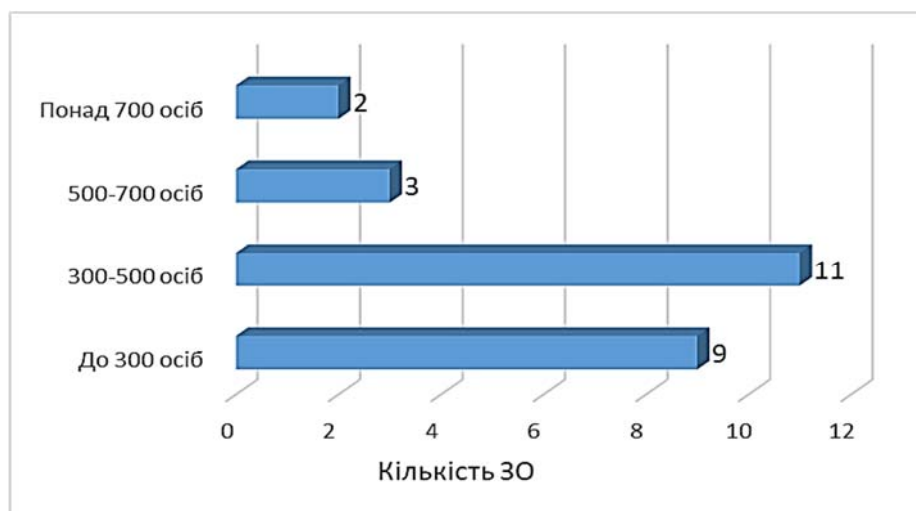

Рис. 2. Розподіл комунальних (державних) закладів освіти в Черкаській області за кількістю здобувачів освіти

Джерело: побудовано авторами за даними [20]

Станом на 1 жовтня 2022 р. загальна кількість учнів в цих закладах становить 2413 осіб. Кількість здобувачів освіти до 300 осіб налічується в 4 закладах. Переважна більшість закладів професійної (професійно-технічної) освіти мають контингент 300–500 осіб. Таких закладів в Черкаській області – 10. Два заклади з контингентом понад 500 осіб територіально знаходяться в м. Черкаси та м. Умань. Один заклад має відділення в трьох населених пунктах с. Мокра Калигірка, м. Ватутіне та м. Шпола. Тож доцільним буде укрупнення малочисельних закладів освіти або їх приєднання до ЗФПО або регіональних лідерів професійної (професійно-технічної) освіти за територіальним принципом.

Чи можливе проведення ефективного реформування освіти лише за рахунок оптимізації кількості закладів освіти? Напевно, що ні. Фокусувати увагу під час проведення освітньої реформи необхідно на змісті навчання та його взаємозв'язок з реальними потребами національної та регіональної економіки в фахівцях. Пріоритетним напрямом реформування освітньої системи має стати узгодження дій інституцій у процесі реалізації стратегії національного та регіонального розвитку економіки.

Співпраця бізнесу та закладів освіти в рамках реалізації стратегії смартспеціалізації регіону є взаємовигідною. Це підтверджують такі положення, по-перше, реалізація стратегії смартспеціалізації створює умови для інтуїтивного продукування стратегічних знань, яке полягає у випадковому перетіканні знань з однієї галузі в іншу. Це дозволяє підприємствам і регіональним освітнім установам отримувати додатковий прибуток, підвищувати рівень конкурентоспроможності та розширювати свою нішу на ринку.

По-друге, заклади освіти, які фінансуються з обласного бюджету, налаштовані на підготовку фахівців саме для регіону, до якого мають територіальну прив'язку. А підприємці зацікавлені в утриманні фахівців у регіоні гідними умовами та оплатою праці. Це стимулює розвиток регіональної економіки, сприяє зменшенню відпливу молоді до інших регіонів та країн і забезпечує ефективне функціонування та взаємодію регіонального ринку праці й регіональних закладів освіти.

По-третє, науково-прикладні розробки, інноваційні рішення, що можуть генеруватися спільними зусиллями представників бізнесу та освіти, – це важливий стимул розвитку регіональної економіки. Основними інстру-

ментами тут є створення технопарків, бізнес-інкубаторів, центрів прикладних досліджень, креативних просторів на базі регіональних ЗВО (ЗФПО).

По-четверте, цифровізація бізнес-процесів та навчального процесу допоможе спростити взаємодію між учасниками та розвинути цифрову регіональну структуру.

По-п'яте, підтримка населення області, активної громадськості забезпечить лояльність і готовність сприймати зміни, зумовлені розвитком регіону.

Наведені положення, обґрунтовують доцільність укрупнення закладів освіти з обов'язковим урахуванням стратегії розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки, яка визначає SMART-спеціалізацію регіону. SMART-спеціалізаціями Черкаського регіону є С1: інноваційні агротехнології, глибока переробка сільськогосподарської продукції, висока якість продуктів харчування та С2: розвиток ІТ-галузі та інформаційно-комунікаційних технологій. Досягнення операційних цілей за кожною зі SMART-спеціалізацій неможливе без створення ефективного регіонального освітнього простору.

Указом Президента України від 21 квітня 2022 року була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни. З 23 утворених робочих груп одна створена для розв'язання проблемних питань освіти і науки. Визначено, що пріоритетними питаннями роботи даної групи буде узгодженість рішень за різними напрямками відповідно до вимог євроінтеграції освітнього простору. Одним з очевидних рішень, які будуть реалізовуватися в контексті відновлення є «диференціація закладів вищої освіти за типами (наприклад: великі дослідницькі університети, університети прикладних наук і вищі школи, як це зроблено в багатьох європейських країнах, та узгодження вимог щодо закладів із їхніми типами) [8].

Цікавим в рамках нашого дослідження є вивчення досвіду Німеччини, освітня система якої вважається однією з кращих у світі. Вона побудована на принципах дерегуляції (зменшення масштабів втручання держави), сприяння розвитку прикладного навчання та принципу фінансування на основі показників якості наданих освітніх послуг. До того ж реалізація реформ освітньої системи в Німеччині відбувається з урахуванням глобалізації освітнього простору та відповідає світовим освітнім тенденціям. Емпірично встановлено, що важливим рівнем реформування є саме рівень

окремої землі та розвиток на цьому рівні прикладного навчання. З цією метою в Німеччині були створені Університети прикладних наук (надалі – УПН).

Університет прикладних наук – заклад вищої освіти з професійно-орієнтованими програмами навчання. Німеччина має 243 УПН і близько 37% від загальної кількості студентів німецьких ЗВО навчаються в таких університетах [21]. Університети прикладних наук надзвичайно популярні серед іноземних студентів у Німеччині, оскільки вони можуть отримати доступ як до академічної майстерності, так і до практичного досвіду. Навчання значною мірою базується на таких дисциплінах, як інженерія, соціальні науки, інформатика, громадське здоров'я, управління та економіка або дизайн. Замість більш загальних предметів або навчальних курсів, пропонувані в УПН часто є спеціалізованими і відображають прикладну спрямованість даного типу університету. Типова навчальна програма УПН включає більше практичних курсів і навчальних занять, ніж це прийнято в класичних університетах.

Прикладний характер УПН в Німеччині визначається не лише сферою використання здобутих навичок, а й метою, яка полягає в задоволенні потреб регіонального ринку праці. Дослідницька діяльність УПН включає реалізацію проєктів і базується на міждисциплінарній тематиці та дослідженнях, які проводяться у співпраці зі стейкхолдерами.

Особливим попитом на сучасному ринку праці Німеччини користуються фахівці, які мають так звані *soft skills* (гнучкі навички). Гнучкі навички не стосуються суто професійних компетенцій, а є комплексом надпрофесійних неспеціалізованих навичок – відповідальність, управління часом, здатність до роботи в команді, навички лідерства та соціального впливу, емоційний інтелект, гнучкість, адаптивність тощо [21].

Викликом сьогодення є “творча руйнація” закладів освіти, які фінансуються з обласного бюджету та створення на Черкащині Академії прикладних наук. Реформування регіональних ЗВО, ЗФПО та професійної (професійно-технічної) освіти повинно включати процеси організаційних, управлінських, фінансових змін та імплементацію європейських форм та методів організації освітньо-наукової діяльності.

На думку експертів Національного агентства кваліфікацій найважливішими для працівників майбутнього десятиліття будуть такі

навички: аналітичне мислення та інноваційність, критичне мислення, лідерські якості та соціальна відповідальність, стресостійкість, а також креативний підхід до розв'язання проблем [22].

Саме Академія прикладних наук повинна концентруватися на тому, щоб здобувачі освіти отримали вищезазначені навички. Це відбувається внаслідок практичної направленості освіти, збільшення кількості аудиторних годин на групову дослідницьку роботу, залученню більшої кількості стейкхолдерів до складання та оновлення освітніх програм. Важливою функцією Академії буде надання необхідних знань потенційним працівникам з урахуванням потреб стейкхолдерів та об'єднання промислової, освітньої та інноваційної політики в регіонах.

Таким чином, Академія прикладних наук – це сукупність об'єднаних закладів вищої, фахової передвищої та професійної (професійно-технічної) освіти та їх взаємодія з підприємствами регіону з метою досягнення синергетичного ефекту від об'єднання в єдину структуру та досягнення цілей формування конкурентоспроможної ефективної системи підготовки кваліфікованих людських ресурсів для потреб регіональної економіки та її інноваційного розвитку.

Висновки. Аналіз показників національних закладів освіти у глобальному та національному вимірі засвідчує нагальну потребу у реформуванні освітньої системи. Стратегічними напрямками реформування освітньої системи має стати не лише укрупнення закладів освіти, а головне, налагодження взаємовигідної взаємодії з бізнесом та іншими інституціями в рамках регіональних та національних стратегій розвитку.

Реформування регіонального освітнього простору має знаходитися в руслі зміни як оптимізації кількості навчальних закладів так і корекції змісту навчання. Оптимізацію шляхом укрупнення необхідно проводити навколо провідного навчального закладу в регіоні, що має сформований позитивний імідж в регіоні, зв'язки з європейськими освітніми інституціями, широкі міжнародні контакти та довіру населення. Створення Академії прикладних наук у Черкаській області на базі такого закладу дозволить відкоригувати зміст навчання та покращити якість надання освітніх послуг. Крім того, оптимізація мережі регіональних закладів освіти дозволить більш ефективно використовувати фінансові ресурси, які виділяються на освіту з обласного бюджету.

Для економічного розвитку Черкаської області створена Академія відіграватиме таку роль:

- виступатиме сполучною ланкою в регіоні між роботодавцями, громадськістю та регіональними органами влади. Такий зв'язок дозволяє швидко реагувати на регіональні потреби на ринку праці;
- тісно контактуватиме з подібними навчальними закладами в країнах Європейського Союзу. Обмін інформацією та широка

мережа міжнародних контактів дозволять запроваджувати і реалізовувати більш значущі для Черкащини проєкти;

- тісний зв'язок здобувачів освіти, науковців та представників бізнесу забезпечить результативну роботу у консультативних радах при прийнятті важливих регіональних рішень;
- партнерство освітян та роботодавців стане запорукою того, що здобувачі освіти отримують актуальні навички під час навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальна сума прямих збитків інфраструктури зросла до 114.5 млрд. дол. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-infrastrukturi-zrosla-do-114-5-mlrd/> (дата звернення: 30.09.2022).
2. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю., Таланова Ж. В. Мережа державних закладів Вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4(1). С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>.
3. Проніков О. К. Менеджмент закладів вищої освіти та його вплив на якість знань студентів. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 13 (169) / Нац. ун-т «Черн. колегіум» ім. Т. Г. Шевченка; голов. ред. М. О. Носко. Чернігів : НУЧК, 2021. С. 16–20. (Серія: Педагогічні науки). DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5069190>.
4. Отрощенко Л. С. Досвід менеджменту системи вищої освіти Німеччини. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*. Серія: Менеджмент соціокультурної діяльності. 2018. № 2. С. 120–133. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>.
5. Куклін О. В. Трансформація інституту вищої освіти в умовах становлення економіки знань (Дис. д-ра екон. наук: 08.01.01). ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». Київ, 2011. 456 с.
6. Reichert S. The role of universities in regional innovation ecosystems. *EUA study, European University Association, Brussels, Belgium*. 2019. URL: https://www.reichert-consulting.de/wp-content/uploads/2021/11/EUA_TheRoleofUniversitiesinRegionalInnovationEcosystem_report_final_2019.pdf (дата звернення: 5.10.2022).
7. Костюк О. Містоутворююча роль університетів. Чому це потрібно Україні. *ZN,UA*. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/mistoutvorjujucha-rol-universitetiv-chomu-tse-potribno-ukrajini.html> (дата звернення 29.07.2022).
8. Бахрушин В. Про ідеї, що обговорюються в Нацраді з відновлення України. *ZN,UA*. URL: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-budut-vidnovljuvati-osvitu-ta-nauku-pislja-vijni.html> (дата звернення 29.07.2022).
9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 06.09.2022).
10. The Good Country Index. URL: <https://index.goodcountry.org/> (дата звернення: 15.09.2022).
11. Times Higher Education. URL: <https://www.timeshighereducation.com> (дата звернення: 15.09.2022).
12. QS World University Rankings® 2023. URL: <https://www.topuniversities.com/university-rankings> (дата звернення: 15.09.2022).
13. Round University Ranking. URL: <https://roundranking.com/> дата звернення: 15.09.2022).
14. UI GreenMetric World University Rankings 2022. URL: <https://greenmetric.ui.ac.id/> (дата звернення: 15.09.2022).
15. Top Universities in 2022. URL: <https://www.adscientificindex.com> (дата звернення: 15.09.2022).
16. World Economic Forum. Reports. URL: <https://www.weforum.org/reports> (дата звернення: 15.09.2022).
17. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html/ (дата звернення: 16.08.2022).
18. Звіт з моніторингу працевлаштування випускників закладів вищої та фахової передвищої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/02/03/01/Zvit.z.monitorynhu.pratsevlashtuvannya-2022-02-03.pdf> (дата звернення: 5.11.2022).
19. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи розвитку. URL: <https://niss.gov.ua/news/statii/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voenyanoi-ahresiyi-rf-problemy-y> (дата звернення: 17.08.2022).

20. Єдина державна електронна база з питань освіти (2022). Реєстр суб'єктів освітньої діяльності. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/> (дата звернення: 18.09.2022).
21. Universities of applied sciences in Germany URL: <https://www.mygermanuniversity.com/articles/university-of-applied-sciences-in-germany-uas> (дата звернення: 25.08.2022).
22. Людський капітал 2030. Глобальні навички майбутнього. URL: <https://nqa.gov.ua/news/ludskij-kapital-2030-globalni-navicki-majbutnogo/> (дата звернення: 22.09.2022).

REFERENCES:

1. Zahalna suma priamykh zbytkiv infrastruktury zroslo do \$ 114.5 mlrd. KShE [The total amount of direct damage to infrastructure increased to 114.5 billion dollars]. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-priyamih-zbitkiv-infrastrukturi-zroslo-do-114-5-mlrd.> (in Ukrainian)
2. Kremen, V. H., Luhovyi, V. I., Saukh, P. Yu. & Talanova, Zh. V. (2022). Merezha derzhavnykh zakladiv Vyshchoi osvity Ukrainy: analitychnyi ohliad konkurentospromozhnosti [Network of state higher education institutions in Ukraine: an analytical review of competitiveness]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy – The Herald of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*, 4(1), 1–8. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122>. (in Ukrainian)
3. Pronikov, O. K. (2021). Menedzhment zakladiv vyshchoi osvity ta yoho vplyv na yakist znan studentiv [Management of higher education institutions and its influence on the quality of students' knowledge]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka-Bulletin of the T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”*, 13 (169), 16–20. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.5069190>. (in Ukrainian)
4. Otroshchenko, L. S. (2018) Dosvid menedzhmentu systemy vyshchoi osvity Nimechchyny [Experience of higher education system management in Germany]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv. Seriya: Menedzhment sotsiokulturnoi diialnosti – Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Management of Socio-Cultural Activities*, 2, 120–133. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7573.2.2018.149475>. (in Ukrainian)
5. Kuklin, O. V. (2011). Transformatsiia instytutu vyshchoi osvity v umovakh stanovlennia ekonomiky znan [Transformation of the institute of higher education in the conditions of the formation of the knowledge economy]. *Doctor's thesis*. Kyiv. (in Ukrainian)
6. Reichert, S. (2019). The role of universities in regional innovation ecosystems. *EUA study, European University Association, Brussels, Belgium*. Available at: https://www.reichert-consulting.de/wp-content/uploads/2021/11/EUA_TheRoleofUniversitiesinRegionallInnovationEcosystem_report_final_2019.pdf. (in Ukrainian)
7. Kostiuk, O. (2022) Mistoutvoriuiucha rol universytetiv. Chomu tse potribno Ukraini [The city-forming role of universities. Why Ukraine needs it]. Available at: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/mistoutvorjujucha-rol-universitetiv-chomu-tse-potribno-ukrajini.html>. (in Ukrainian)
8. Bakhrushyn, V. (2022). Pro idei, shcho obhovoriuiutsia v Natsradi z vidnovlennia Ukrainy [About the ideas discussed in the National Council for the restoration of Ukraine]. Available at: <https://zn.ua/ukr/EDUCATION/jak-budut-vidnovljuvati-osvitu-ta-nauku-pislja-vijni.html>. (in Ukrainian)
9. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021–2031]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>. (in Ukrainian)
10. Zaklady vyshchoi osvity (1990–2020) [Institutions of higher education (1990–2020)]. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html. (in Ukrainian)
11. The Good Country Index. Available at: <https://index.goodcountry.org>.
12. Times Higher Education. Available at: <https://www.timeshighereducation.com>.
13. QS World University Rankings® 2023. Available at: <https://www.topuniversities.com/university-rankings>.
14. Round University Ranking. Available at: <https://roundranking.com>.
15. UI GreenMetric World University Rankings 2022. Available at: <https://greenmetric.ui.ac.id>.
16. Top Universities in 2022. Available at: <https://www.adscientificindex.com>.
17. World Economic Forum. Reports. Available at: <https://www.weforum.org/reports>.
18. Zvit z monitorynhu pratsevlashuvannia vypusnykiv zakladiv vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity (2022). [Report on monitoring the employment of graduates of higher and professional institutions pre-higher education]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2022/02/03/01/Zvit.z.monitorynhu.pratsevlashuvannya-2022-02-03.pdf>. (in Ukrainian)

19. Ukrainska systema vyshchoi osvity v umovakh voiennoi ahresii RF: problemy y perspektyvy rozvytku. (2022). [The Ukrainian system of higher education in the conditions of military aggression of the Russian Federation: problems and prospects for development]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voyennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>. (in Ukrainian)
20. Iedyna derzhavna elektronna baza z pytan osvity. Reiestr subiektiv osvitnoi diialnosti. [The only state electronic database on education. Register of subjects of educational activity]. Available at: <https://registry.edbo.gov.ua>. (in Ukrainian)
21. Universities of applied sciences in Germany. Available at: <https://www.mygermanuniversity.com/articles/university-of-applied-sciences-in-germany-uas>.
22. Liudskyi kapital 2030. Hlobalni navychky maibutnoho. [Human capital 2030. Global skills of the future]. Available at: <https://nqa.gov.ua/news/ludskij-kapital-2030-globalni-navicki-majbutnogo>. (in Ukrainian)